

Forlag og grafisk værksted

En samtale med Hans Jørgen Brøndum
ved Erik C. Lindgren

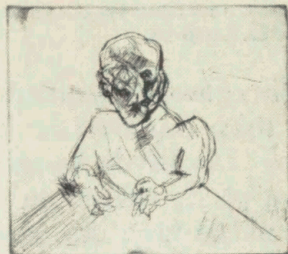
Hvordan og hvornår startede dit forlag?

På en måde begyndte det hele i mine forældres kælder først i 60-erne. Der havde jeg en stentrykspresse stående. Samtidig gik jeg på Kunsthåndværkerskolen, idet jeg dengang havde nogle uklare ideer om, at man måske kunne dygtiggøre sig som tegner derinde og engang komme til at fungere som bogillustrator, bladtegner og lign. Det var også her jeg lærte maleren Mogens Køljkær at kende, som til forskel fra mig gennemførte alle fire år af reklameuddannelsen. Vi foretog en lang Spaniens-rejse sammen, som blev stærkt præget af vores medbragte rejselekture, Tom Kristensens »En kavaler i Spanien«. Så da vi vendte hjem, foretog vi et udvalg af Tom Kristensens digte fra bogen og lavede vores egen Spaniensbog, som vi gav titlen »Forvandling«. Køljkær tegnede et billede til hver af digtene på litografisk sten, papiret skar vi til i hånden med en papirkniv, og så trykte jeg så godt jeg kunne billederne på håndpressen. Satsen fik vi sat på et lille lokalt bogtrykkeri og trykt ind på de færdige billedark. Med spild her og der blev det til i alt 48 eksemplarer, hvoraf Kobberstiksamlingen til vores stolthed købte et. Men der stod »Eget Forlag« på titelbladet, og det skal siges, at jeg på det tidspunkt endnu ikke havde nogen idé om at starte et bogforlag. Jeg tog meget hurtigt konsekvensen af mine manglende færdigheder i reklamen og forlod Kunsthåndværkerskolen, hvor et af lyspunkterne for mig havde været maleren og kritikeren Erik Clemmesen, som dengang underviste på skolen i et fag, der hed Form og Farve. De følgende to år, inden jeg kom ind på Kunstakademiet, fik jeg lov til at gå og tegne og male hos Erik Clemmesen, som dengang og siden kom til at betyde uhyre meget for mig – ligesom for øvrigt for de fleste af de kunstnere, jeg efterhånden lærte at kende. Hans undervisning bevægede sig fra elskværdig konversation til voldsomme vredesudbrud. Det gik efterhånden op for mig, at man var bedst tjent med de sidste. Jeg tror nok, det var disse to år, som lagde grunden til mit forhold til den illustrerede bog. Det var også i den periode, jeg tilbragte søndagene i Kobberstiksamlingens studiesal for at kigge på fransk bogkunst og hvor jeg fik skærpet min interesse for bogillustrationen mere som grafisk akkompagnement end som illustration i gængs forstand. Efter

Opslag fra
Samuel Beckett:
af Tekster for
intet. Raderin-
ger af Hans Jør-
gen Brøndum.
Typografi af
Hans Jørgen
Brøndum.

for denne pludselige elskværdighed, efter så lang en for-
sømmelse, det er let at forstå, det er hvad han siger til sig
selv, men han forstår det ikke. Jeg er ikke i hans hoved,
ingen steder i hans gamle krop, og dog er jeg der, for
ham er jeg der med ham, deraf al den forvirring. Det
burde være ham nok at have genfundet mig fraværende,
men nej, han vil have jeg skal være til stede, med en form
og en verden, som han selv, trods ham selv, jeg der er alt,
som han der er intet. Og når han føler jeg er uden eksis-
stens er det hans han vil have jeg skal være berøvet, og
omvendt, gal, gal, han er gal. I virkeligheden søger han
mig for at dræbe mig, for at jeg skal være død som han
selv, død som de levende. Alt det ved han, men det hjælper
ikke noget, at vide det, jeg ved det ikke, jeg ved ikke noget.
Han forbylder sig selv at resonnerere, men han bestiller ikke
andet end at resonnerere, forkert, som om det kunne hjælpe.

en ny Spaniens-rejse lavede jeg selv nogle raderinger til García Lorca's store tyrefægterdigt »Klagesang over tyrefægteren Ignacio Sanchez Mejías«, som indtil da ikke havde været udgivet på dansk. Jeg fandt en oversættelse af digtet, som Iljitsch Johannsen havde nået at få færdig inden sin død, og kunne således i samarbejde med fru Iljitsch Johannsen og med typografi af Erik Ellegaard Frederiksen udsende digtet i en stor håndgjort udgave i kun 15 eksemplarer. Det var, hvad mine raderplader kunne holde til. Men Ellegaard Frederiksen har i virkeligheden nok så meget andel i, at jeg allerede på det tidspunkt kom ind på tanken at starte mit eget forlag. Han formidlede nemlig en reproduktionsudgave af Klagesangen, udsendt gennem Forening for Boghaandværk, vist nok i et oplag på 5000 eksemplarer, og hvor jeg som del af mit honorar fik tildelt 200 eksemplarer med »Brøndums forlag« trykt ind på titelbladet. Sådan startede mit forlag i det små. Det var i 1966.

Startede du i opposition til nogle dengang rådende æstetiske normer?
Nej, jeg var dengang i 60-erne, i høj grad inspireret af de eksisterende normer for, hvordan man laver »smukke« bøger, og indtrykkene fra Kobberstiksamlingen sad stadig dybt i mig. Det der med at vælge håndgjort papir, håndsats og lade billederne trykke på besværligst mulig måde. Og små oplag, selvfølgelig. Det blev til endnu nogle spredte udgivelser. Jeg forsøgte mig på ny som litograf, denne gang med maleren Leif Lage, som tegnede litografier til den græske forfatter Sotiris Patatzis lille novelle »Anestos søger lykken«, som netop var blevet oversat af en anden af mine venner, Ole Wahl-Olsen. Jeg blev aldrig god til det med at trykke fra sten, men denne gang fik vi dog 100 eksemplarer ud af det. Sidste ark af bogen,

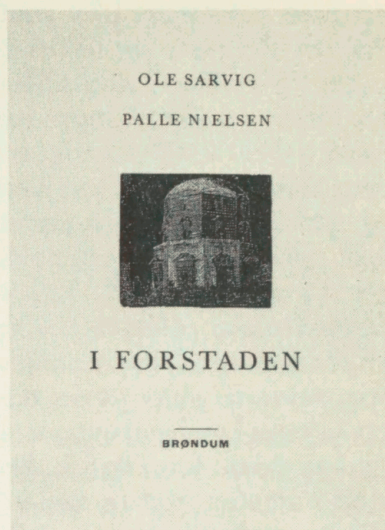
det med kolofonen, blev sendt med SAS ned til Athen, hvor Patatzis signerede de 100 eksemplarer i lufthavnen, hvorefter pakken gik retur til København. Så fint skulle det være. Jeg må her indskyde, at hvis nogen har stået fadder til mit forlag i disse første år, er det Ole Sarvig, som jeg lærte at kende omtrent på dette tidspunkt. Også han havde stor forkærlighed for smukke og sjældne bøger, men jeg må dog tilføje, at vores venskab ikke er blevet svækket af de demokratiseringsprocesser, forlaget siden er undergået. Vi lavede sammen med Palle Nielsen digtsamlingen »I forstaden«, en af de få bøger, det er lykkedes mig at få udsolgt, næsten inden den udkom. Nej, jeg var ikke i opposition til andet på det tidspunkt end til udviklingen. Det var nemlig kun langsomt, at det gik op for mig, at der var en verden uden for Grafisk Skole, at de håndpresser, vi så møjsommeligt stod og sled i og alle de andre metoder, vi anvendte, for længst havde udviklet sig, og at der skete helt andre ting ude omkring i byen på trykkerier, der måske ikke ofte blev besøgt af kunstnere, men som måske bare ventede på at blive det. Samtidig gik det op for mig, at der er to måder at være eksklusiv på. Man kan »komme til« at være det, så at sige i al uskyldighed, denne synsvinkel anlagde jeg i hvert fald på mine hidtidige bedrifter. Og så kan man planlægge at være eksklusiv. Og det var dette sidste, jeg ikke fandt tiltrækkende,

Opslag fra Sotiris Patatzis:
Anestos søger
lykken.
Stentryk af Leif
Lage. Typografi
af Bendt Kirke-
berg.

Med hoved samle sig i størget, hvor det hvirvelde demo-
nisk omkring hans øjne. Han greb stær flasket, drak mange
mouffulde og løb sit ud på svalgaggen.
Han lænede sig op ad midterpælen og lod blikket vandre om.
Man siger, at der engang lå en stor by her med huse af søn,
gulvstenar og marmorer. Den strakte sig over hele
hakkets-bølgen og nåede helt ned til havens bred. Men
alt dette marmor blev opløst som sukker. Husene styrtede
sammen, vandt førte jorden hen over dem. Og den store by
få, en sønk begynde. Siden førte vindene vej mod sig og
smækkede græs med vilde jordber, røgler og blomster.
Kulden, der før havde sønget ham forfælsende om sønget,
begynde nu at stikke ham over hele kroppen. Han gøs
og kom straks til at tænke på, at kvinden sikkert også fros.
Han prøvede på at tænke, hvorfor han ikke havde fået hende
til at ligge og på det bøj, som han havde indret i et hjørne
af stuenet.
Han gik ind igen, og tog trapperne og madrassen ned fra
søngemødet og brødt det hele ud ved siden af silbøden. Han
sørg mange gange hen over madrassen med hånden for at
sikre sig, at han havde fået ryset alt bort, hvad der måtte
være af krummer, smøstet og viane planer. Derpå bøjede
han sig ned over kvinden, lagde en finger på hendes kæk
og tænkte på at sige: »Her, nu dig hellere op og læg dig
over på madrassen.« Men hendes legeme udsendte en ruser-
over på madrassen. Han havde hørt hendes hænder og særlig
kælig varme, der steg over hans kolde hænder og særlig
emhvir tænke i ham. Han født håndfladen alene blæk om
denne brandende runding. Men lidt senere kan det være.

Omslag til Ole Sarvig: I Forstaden.
Træsnit af Palle Nielsen.
Typografi af Ulrik Friis-Møller.

så meget mere som jeg ikke havde fjerneste indfaldsvinkel til det specielle folkefærd, jeg i så fald skulle henvende mig til, nemlig samlerne. Jeg er ikke selv samler af nogen som helst ting. De få sjældne genstande, jeg selv har ejet, har jeg altid på en eller anden måde fået skilt mig af med, og jeg er i den grad fremmed over for den specielle mani, som består i at omgive sig med sjældne ting, at jeg tror, det ville have faldet mig meget vanskeligt at bevare alvoren, hvis jeg skulle leve af at tilrettelægge en produktion med henblik på disse særheder. Det ene med det andet, lad os ikke glemme den rent menneskelige udvikling, man gennemløber, og som jo ikke kan skilles fra den måde, man udtrykker sig på, og da mit eget arbejde som grafiker helt var trængt i baggrunden for forlagsarbejdet, så måtte jeg altså betragte det at være forlægger som *mit* personlige udtryk. Og hvis jeg skal tale om en personlig udvikling, en slags vågnende bevidsthed i den forbindelse, så gik den mere og mere i retning af at anskue bogen og grafikken som et kommunikationsmiddel og som sådan tage de midler i brug, som muliggjorde bredest mulig kommunikation. Så hvis jeg i dag er endt med at være i opposition til noget, så er det vel til de elementer, i bogverdenen som i øvrigt i alle andre forhold, som er mig mest fremmede ud fra min egen personlige holdning: eksklusivitet for det eksklusives egen skyld, og enhver form for sentimentalitet gående ud på at fastholde det »gode gamle« af i går på bekostning af nutidige og fremtidige udtryksmuligheder.

Hvordan fungerer dit forlag og grafiske værksted?

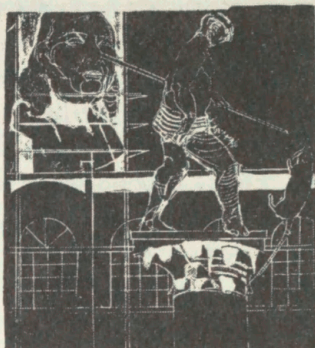
Det hele befinder sig samme sted, i en kælder i Nansensgade. I det forreste lokale ud til gaden er værkstedet eller trykkeriet. Her har jeg en offset-presse stående, som gennem årene er vokset i tre tempi. Bag værkstedet ligger et lige så stort rum, hvor alt det planlæggende og forberedende arbejde foregår. Her står også et lysbord, hvor jeg selv laver de færdige tekst- og billedmontager. Derudover er der et par andre rum, hvor jeg holder til privat. Mens jeg endnu gik på Akademiet, var det hele et regulært gammeldags grafisk værksted med håndpresser til dybtryk, højtryk og litografi, men da jeg endelig fandt min holdning til det at lave bøger, tog jeg meget hurtigt og uden tårer afsked med hele herligheden og erstattede alle håndpresserne med en eneste lille offset-presse i A-4 format. Og et tilsvarende kopianlæg. Min uddannelse til trykker gik heldigvis gradvis. Jeg har altid været uhyre besværet i mit forhold til maskiner af enhver art. Men jeg startede faktisk med at trykke et par bøger på den lille kontor-offset – og såmænd ikke de mindst vellykkede. Blot gav de mange 4-sidede ark et relativt bekosteligt bogbinderarbejde. Så det næste blev en Rota-print offset i A-3 format, som jeg fandt brugt til en rimelig pris, men for øvrigt fik fuld støtte af Statens Kunstfond til at købe. Nu kunne jeg arbejde med 8-sidede ark og trykke små plakater. Lad mig her sige, at den teknik, jeg lod kunstnerne anvende, var den direkte overføring af tegninger, udført sort-hvidt på transparent-papir, til den lysfølsomme trykplade. Det er *måden* at arbejde originalgrafisk på, når man har en offset-presse. Jeg må også her tilføje, at med hensyn til de ejendommelige diskussioner, som nu og da opstår om, hvorvidt dit eller dat er originalgrafik eller ej, så har jeg sjældent måttet føre den slags snak med kunstnerne selv. De vanskelige har i den sammenhæng oftest været en bestemt type samlere og teoretikere, folk med en vis sentimental forankring

Opslag fra Tage Skou-Hansen: Tolvtemanden. Offset-litografi af Anders Kirkegaard. Typografi af Bendt Kirkeberg.

Opslag fra
Göran Palm:
Hvorfor har
nætterne ingen
navne.
Zinkografi af
Sys Hindsbo.
Typografi af
Bendt Kirke-
berg.

1.
Så længe solen skinner på os eller på skyerne, er det
søndag, mandag, tirsdag, onsdag, torsdag, fredag
eller lørdag.
Men nætterne hedder ingenting.
Nætterne er ikke velsignede.
De nægter at lade sig døbe.

2.
Jeg husker bestemt at jeg satte mig i denne stol og
nu er den tom. Skønt jeg stadigvæk sidder i den er
den tom. Hvor er jeg blevet af? Prøv at komme i
tanke om hvor du så mig sidst!

3.
Jeg rejser mig op og synker sammen. Jeg rejser mig
på ny og synker sammen. Hvad er det der er sket?
Hjernen fungerer tilfredsstillende. Kroppen fun-
gerer tilfredsstillende. Alligevel lykkes det ikke.
Hjertet pumper ikke længere blodet fra hjernen til
hænderne, men et andet sted hen. Hvor?
Fødderne føles som bly.

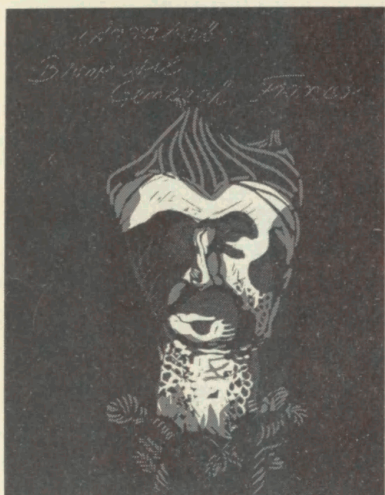
7

i gårdsdagen. Der var ingen af os, der var i tvivl om, at de tryk, som kom ud af den beskedne presse, var lutter originale grafiske arbejder. Den devise, vi arbejdede under, og for øvrigt stadig arbejder under, var den, at originalgrafik er *alt*, hvad der formidles som tryk, hvor det færdige arbejde udgør det endelige, tilsigtede resultat af en arbejdsproces – og det uanset hvilke hjælpemidler der har været taget i brug under vejs. Endelig gik vi ud fra som noget givet, at det er kunstneren selv, som afgør, om hans arbejde er originalt eller ej – og ikke diverse internationale konventioner og museumsfolk. Jeg vil sige det sådan, at det gik hurtigt op for mig, at med en rigtig og hensigtsmæssig brug var en hvilken som helst teknik anvendelig, at de dårlige resultater kun havde at gøre med en uhensigtsmæssig anvendelse. Jeg anser visse af mine tidlige bøger fra min A-4 presse for at være fuldt ud så vellykkede som de bedste, jeg senere har trykt på mere avancerede maskiner. Vellykkede i den forstand, at komponenterne er gået op i en højere enhed. I dag har jeg omsider en offset-presse i A-2 format og kan trykke et normalt 16-sidet bogark – og glæde mig over de næsten ubegrænsede muligheder for farve-tryk inden for et vist format.

Hvordan udvælger du dine forfattere og kunstnere?

Jeg vælger næsten aldrig en forfatter *til* en kunstner. Og det falder mig sjældent svært at finde en kunstner til en forfatter. Da jeg først og fremmest føler mig som bogforlægger, drejer

ARRABAL

Brev til general Franco

Oversat af Inge Ribbjerg

Originalgrafik af Mogens Kølckjær

Brøndums forlag

Titelblad til
Fernando
Arrabal: Brev til
General Franco.
Linoleumssnit af
Mogens Køl-
kjær. Typografi
af Bendt Kirke-
berg.

det sig i første række om at finde tekster. Til at begynde med var det en blanding af held, andres gode råd og eget arbejde der gjorde, at jeg kunne stable fem bøger på benene årligt. I dag spiller de gode råd og heldet en vis rolle, men jeg har åbenbart eksisteret længe nok til, at forfatterne selv er begyndt at komme med deres ting – uopfordret. Det er naturligvis i de 99% af tilfældene digtsamlinger, det drejer sig om, og jeg kan ikke tillade mig udelukkende at udgive digte. Foruden den oversatte litteratur, f.eks. min løbende serie af Henry Millers værker, er der plads til et par digtsamlinger – og så skulle der gerne fra tid til anden figurere et eller andet i prosa af en hjemlig forfatter. Her kan jeg selvfølgelig ikke gå ind i konkurrencen med de store forlag, men jeg kan alligevel godt lokke en og anden til at gå ind i et samarbejde med en bestemt kunstner og skrive en mindre prosatekst til forlaget. I disse specielle tilfælde har jeg naturligvis gjort mig mine tanker om det grafiske akkompagnement på forhånd.

Hvordan foregår samarbejdet med forfatter og grafikere?

Illustrerede bøger i gængs forstand med billeder, der helt bogstaveligt »illustrerer« teksten, har jeg altid – eller næsten altid – fundet uheldige, fordi sådanne billeder forekommer mig at tynde teksten i stedet for at frigøre den. Det, som interesserer mig, er at bringe en billedkunstner, som i forvejen har sit eget personlige billedsprog, ind sideløbende med en forfatters tekst. Dette er den eneste form for bogillustration, som jeg hellere vil kalde billed-akkompagnement, jeg tror på. Og

derfor har jeg heller ingen tillid til, at man kan uddanne nogen til at illustrere bøger. Og af samme grund synes jeg, at alle landets skønlitterære bøger burde have omslag udført af malere og grafikere. Men tilbage til dit spørgsmål: når jeg indleder et samarbejde ud fra disse præmisser med en kunstner, sker det selvfølgelig ofte, at forfatteren deltager i de første planlæggende møder og nogle gange følger hele processen, men det er primært et samarbejde mellem den pågældende grafiker og mig selv, der starter med, at vi planlægger bogens format, typografi, hvilken tryk teknik, som skal anvendes, hvor mange farver, papirsort o. lign. Dette sker som regel i samarbejde med typografen Bendt Kirkeberg, der som en af de få typografer, jeg kender til, har en særdeles fin fornemmelse for bogen, uden at være influeret af for meget reklamearbejde. I den periode, hvor kunstneren arbejder på sine billeder hjemme, får jeg teksten sat i fotosats, læst korrektur, tekstmontager, film- og pladearbejde færdigt, hvorefter jeg på offset-pressen kan trykke bogen færdig i tekst med blanke felter der, hvor billederne skal ind. Endelig trykkes de grafiske arbejder i bogen. Det sker naturligvis sammen med kunstneren, som selv blander trykfarverne og overvåger hele processen.

Hvordan honorerer du forfatterne og billedkunstnerne?

Honorarerne til billedkunstnerne er symbolske. Jeg yder i dag et honorar på 5000 kr. til hver samtidig med, at jeg stiller mig selv og mit værksted til rådighed, indtil opgaven er løst tilfredsstillende. Jeg siger et symbolsk honorar, fordi der i mange tilfælde ligger et umådeligt arbejde bag de færdige resultater – ofte op til et halvt års forarbejde. Det er så afgjort interessen i samarbejdet på værkstedet om en given opgave, det, eengang at få lov til at styre en bog efter sit eget hoved, der fra kunstnerens synspunkt må være drivkraften – ikke honoraret! At opgaven til tider har været så udfordrende, at den har

Opslag fra Efter Columbus, en bog om befolkning og miljø. Offset-litografi af Henrik Flagstad. Typografi af Henrik Flagstad.

MENNESKE - ENERG - MILJØ	
af Bjørn Gørling	
Karakteristik for industrilandene er et meget stort forbrug af energi og råvarer, per indbygger, selv om man taler om store industrilandene i Nordamerika, Europa (Norge/Finland undtagen) samt Japan, Australien og Ny Zeland undtagen i 1980'erne. USA, som er det største industriland, har et forbrug ca. 40% af energien, 100% af råvarerne, 50% af arbejdet. I 1980'erne har udviklingen i energiforbrug været ubetydelig og væksten end ikke. I 1980'erne er 100 millioner indbyggere.	FORBRUG AF GULD I 1970 (SYNTETISK OG NATURLIG) 1000 tone
	6740
	76,0
	489,2
	213,9
	118,3
	276,0
	209,0
	None
Karakteristik for industrilandene er også en betydelig økonomisk ubalance, særligt i USA. I 1980'erne er produktionen og eksporten af varer og tjenester i USA betydeligt større end importen af varer og tjenester. I 1980'erne er 100 millioner indbyggere.	
FORBRUG AF AFTYRER I 1970 1000 tone	
Vestlandene	2150,2
Europa	217,1
Danmark	149,0
Indien	298,1
Pakistan	18,1
USA	8975,0

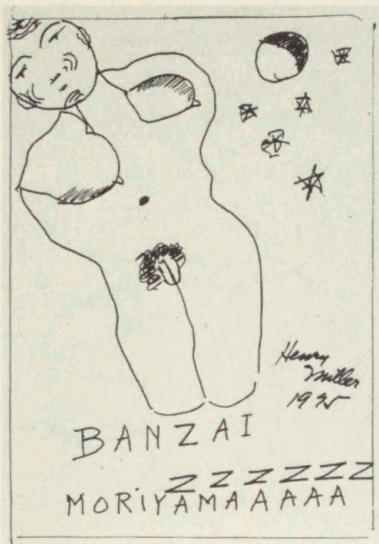

HENRY MILLER Et liv er nok
Samtaler med Georges Belmont

Oversat af Peter Poulsen

Illustreret af Henry Miller
Brøndums forlag 1976

Titelblad og
pennetegning af
Henry Miller til
Henry Miller:
Et liv er nok.
Typografi af
Hans Jørgen
Brøndum.

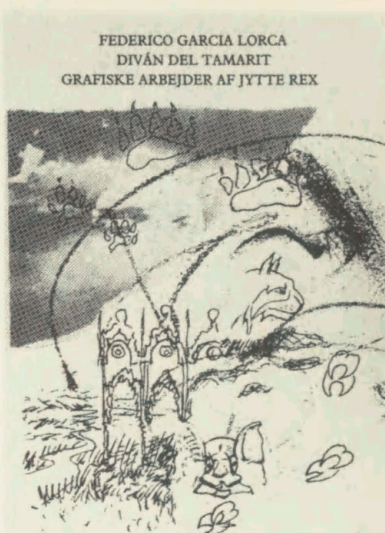
udløst noget, man næsten kan kalde et grafisk højdepunkt for den involverede kunstner, det er selvfølgelig den slags oplevelser, som kommer til helt ekstra. Det skete f.eks., da Sys Hindsbo lavede zinkografier til Göran Palms digtcyklus »Hvorfor har natterne ingen navne?« eller med Mogens Kølkjærs store to-farve linoleumssnit til Arrabals »Brev til general Franco« for at nævne et par eksempler. Forfatterne har jeg gennem adskillige år honoreret efter normalt gældende regler med 15% af salget til danske forfattere og 7,5% til de udenlandske.

Hvordan afsætter du dine publikationer?

De sidste ti år har jeg kørt en abonnementsserie, hvor abonnenterne for et bestemt fastsat beløb modtager alt, hvad forlaget udgiver. Man tegner sig år for år, når brochuren for de planlagte udgivelser er sendt ud, og tallet er svingende fra sæson til sæson. Jeg har naturligvis en stab af trofaste, som altid genbestiller og der er ca. 120 sikre biblioteker. Da bogklubberne for alvor greb om sig, faldt mit abonnementstal fra ca. 700 til ca. 300, hvor det nu har ligget de sidste 4-5 år. Abonnenterne modtager bøgerne signeret af kunstneren og til noget der ligner det halve af udsalgsprisen. Derudover sælges de samme bøger til normalpris i boghandelen gennem Fællesekspeditionen, som jeg blev tilsluttet for nogle år siden. Jeg arbejder i øjeblikket på at få gjort det grafiske værksted til en selvejende institution. Dette giver større mulighed for støtte fra forskelli-

Til venstre:
 Omslag af Bodil
 Kaalund til
 F. G. Lorca:
 Cante Jondo.
 Typografi af
 Hans Jørgen
 Brøndum.
 Til højre:
 Omslag af Jytte
 Rex til F. G.
 Lorca: Diván del
 Tamarit. Typo-
 grafi af Mogens
 Kølkjær.

ge fonds og vil måske i det lange løb kunne sikre mig penge til kunstnerhonorarerne – og det ville jo heller ikke gøre noget, om der kunne falde et beskedent honorar af til undertegnede for at trykke!

Hvordan mener du, dine egne udgivelser adskiller sig fra andre forlags udgivelser?

På den ene side bestræber jeg mig på at lave ganske almindelige bøger. På den anden side forsøger jeg at få hver enkelt bog til at fremtræde som et ualmindeligt produkt. Dvs.: jeg prøver at fjerne mine bøger længst muligt fra standardproduktet uden af falde i den grøft, der hedder det bibliofile og fortænkte. Det er hver gang nogle ganske bestemte komponenter, man arbejder på at få til at gå op i en højere enhed. Måske ligger det væsentlige i, at jeg i alle tilfældene erstatter reklametegneren og den grafiske designer med den frie kunstner. Noget, jeg for øvrigt ikke er ene om. Et forlag som Borgen har længe haft tradition for at lade en vis del af sine omslag udføre af malere og grafikere. Da jeg for et års tid siden så en udstilling af disse kunstner-omslag på Kunstindustrimuseet, gik jeg nedtrykt hjem, fordi jeg syntes, at mine egne bogomslag kun i meget få tilfælde kom op på siden af dem, jeg her havde set. Men udstillingen som sådan bekræftede blot endnu engang det rigtige i at lade malere og grafikere – evt. med støtte fra

Omslag af Henrik Flagstad
til Doris Lessing: Katte især.
Typografi af Henrik Flagstad.

kyndige typografer – lave bogomslag, specielt når det gælder skønlitteratur. Læser man en forfatter, vurderer man jo ikke hans eller hendes arbejde ud fra, om det er »dygtigt« gjort, ud fra vedkommendes »færdigheder«. Hvorimod det som oftest er netop disse faktorer, der er afgørende for reklametegnerens arbejde. Selv med videregående uddannelse er den merkantile grafiske designer et menneske, som med større eller mindre »dygtighed« kan løse en *hvilken som helst* opgave. Kunstneren vil normalt ikke kunne løse ligegyldigt hvilken opgave. Til gengæld tror jeg, der findes en kunstner til ethvert bogomslag, en kunstner, som i en eller anden henseende er beslægtet med den pågældende forfatter. Der laves stadig fine bogomslag som rene typografiske omslag, det skal være indrømmet. Det, jeg her har i tankerne, er hele det underlige misk-mask af kulørte omslag til romaner, noveller og digte, hvor en eller anden fastansat grafisk designer har været på slap line med akvarelpenslen eller kameraet! Bogomslag, som hverken er fugl eller fisk. Det er ikke et spørgsmål om *enten* et produkt af den slags *eller* en bibliofiludgivelse. Det er slet og ret et spørgsmål om anstændig behandling af den, som lægger navn til teksten. Sagt lidt enklere: jeg mener ikke, man kan have til *profession* at lave kunstneriske bogomslag eller illustrationer. Man kan være kunstner – og som sådan *måske* lave et bogomslag eller illustrere.

HENRY MILLER

*Min cykel
og
andre venner*

oversat af Kurt Kreutzfeld
grafiske arbejder af Richard Winther

Brøndum

Øverst: Titel-
opslag fra
Henry Miller:
Min cykel og
andre venner.
Offset-litografi
af Richard
Winther.
Typografi af
Bendt Kirke-
berg.

I midten:
Opslag fra Vita
Andersen:
Næste Kærlig-
hed. Offset-
litografi af Jytte
Rex. Typografi
af Bendt Kirke-
berg.

Nederst: Opslag
fra Ingemar
Leckius:
Trappemanden.
Offset-Litografi
af Wilhelm
Freddie.
Typografi af
Bendt Kirke-
berg.

hun havde været gift
hun havde været gift
hun havde et barn
som boede hos hende
hun havde to børn
som ikke boede hos ham

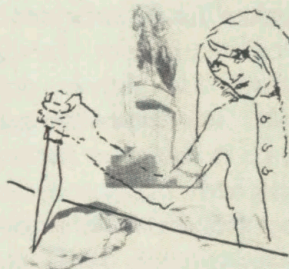
de besluttede at tage på hotel
for at komme helt væk
fra de daglige omgivelser
de fandt en romantisk landsbykro
med mikroser
og blev liggende overfor

endelig lå de i sengen
hun var så bly
som hun aldrig havde gjort det før
efter et øjeblik
opdagede hun forbrænet
at hun ikke brød sig om det
hun prøvede på at hjælpe til
bevæge sig i hans rytme

er du kommet sagde han
ja sagde hun
bagefter sønede de uskikket til hinanden
hun bestilte champagne
vi kan prøve igen om lidt
tænkte hun

16

de skilles høfligt lørdag formiddag
hun opdagede 14 dage efter
at hun havde fået gemmer
der var måske derfor
hun var romantisk
tænkte hun

Skybrud

Med mellemrum drager armodets børn forbi i udkanten af vor
dvale.

Vi lukker os inde i vore højhuse. Men deres profiler ridser vore
vinduesrudder. Det lyner! Vi harrikaderer os i vor tryghed. Men
de trænger ind i vore drømme, de fylder vore tanker med bly.

Når de drager forbi spejler de sig i os, som i tunge, skinnende
gravstene.

Når vi bøenker os på overflodens tribuner, blaffer dugen i gen-
nemtræk fra millioner af saltne munde. Men de forsmår vore
smuler, vort lille samvittighedsgebyr. Deres slim blander sig med
havets skum.

Deres hjerteslag forstyrrer den offentlige orden. Deres råb slår ud
som usynlige blomster.

Vi åbner vore parker og vore kirkegårde. Men deres trashed lader
sig ikke bestikke. De hæver tålmodighedens amulet, en ufuldt stjer-
ne. Når de drager forbi mærker jorden af raseri og luften slår
sammen i brændinger.

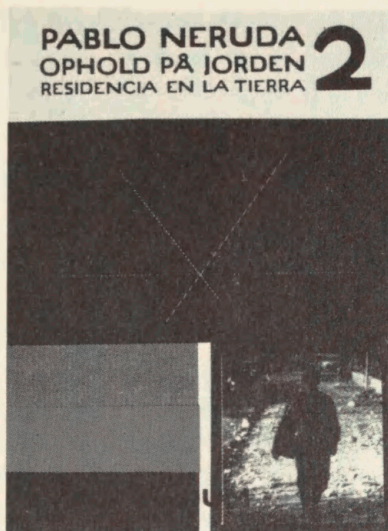
Forgæves vågner vi og råber: tag os med! Led os ud af vore kalkede
byer!

Hurtigt, alt for hurtigt passerer hjemløshedens skybrud.

91

Omslag af
Mogens Køl-
kjær til Pablo
Neruda:
Ophold på jor-
den, bd 1 og 2.

Har du noget specielt at sige om bogen i dag?

Bogen i dag er mange ting. Jeg nævnede lige før Borgens kunstnerromslag, som jeg synes er både gode og nutidige. Og jeg luftede min mening om den lange række af gængse bogomslag, hvor det bedste, man kan sige om de mest vellykkede, er, at de er »rigtigt« løst som emballage betragtet. Så er der de bekostelige bøger, som sættes i gang fra tid til anden af bibliofilforlag, foreninger o.lign. Det er nok de bøger som interesserer mig mindst. Klæder skaber *ikke* folk! Det er personlighed og intimitet, det hele står og falder med. Disse egenskaber kan naturligvis godt overleve i pragtudstyret, når der ligger en tilstrækkelig bærende tanke bag. Men i langt de fleste tilfælde bliver resultatet bare pænt – og lige så kedeligt at omgås som et alt for pænt menneske. . . . Jeg ved godt, at der er en hel del mennesker, som beskæftiger sig meget med disse pæne bøger, og det er måske en begrænsning i min horisont, at jeg ikke interesserer mig synderligt for sagen. Og tro ikke, at jeg forsøger at forherlige mine egne publikationer som særligt vellykkede. Der er faktisk langt imellem, at jeg er helt tilfreds med en af mine udgivelser. Men *når* det hænder, er det efter al sandsynlighed en bog, som på alle områder ville falde igennem hos en af disse censurkommitéer, som excellerer i at udvælge præmie-sager! Måske står pagina ikke lige bag på hinanden alle steder, farveføringen er måske ujævn, det træholdige papir har fået et par ekstra folder her og der i bogbinderens falsemaskine o.s.v., men der er lige netop opstået den der intimitet eller

Øverst: Omslag af Ole Spørring til
Fire amerikanske visioner.
Typografi af Bendt Kirkeberg.

Nederst: Opslag fra Agnete Ther-
kildsen: En søndag morgen. Offset-
litografier af Agnete Therkildsen.
Typografi af Bendt Kirkeberg.

Men missen kan lide at sidde på stolen
— og filosofere — stilfærdigt — i solen.
Den spinder og vævker sig stiltigt med potten.
Men tak, i mørket så gnistrer dens øjne ilde,
»Spring væk lille mus for det er for siddel!»

Tænk om jeg som Mis havde fire ben. Den er gol
Så skulle jeg ha haft to par sko!
— Men Mis skal hverken børste tænder eller sko.

personlighed eller hvad det nu er, som gør, at jeg endelig føler, at her er en bog, som jeg igen vil tage i hånden, som jeg vil vende tilbage til, når humøret er dårligt! For at konkludere med nogle ganske få ord: bogen som brugsgenstand, kunstnerne koblet ind i arbejdet som det naturlige led i den visuelle udformning (assisteret af tjenende ånder i det typografiske), bogen skabt nedefra og indefra, ud fra de forhåndenværende materialer, og til normal pris.

Hvordan klarer du den forlagskrise, branchen taler om i dag?

Hertil må jeg svare, at mit forlag har befundet sig i een stor forlagskrise, lige siden jeg startede. Krisen er blevet så integreret i min hverdag, at jeg mest lægger mærke til den, når den er

ekstra alvorlig. Og det er den fra tid til anden. Rent praktisk gør jeg selvfølgelig, hvad jeg kan, ved at være alene og udføre så at sige alle funktionerne selv. Ved at holde en lav profil. Men uheldigvis har jeg ikke noget forretningstalent overhovedet. Og det siger jeg ikke med stolthed ud fra den holdning, at salgstalent som sådan er af en lavere art. Det ville have været i høj grad ønskeligt, om jeg havde haft en eller anden personlig stil eller teknik på det område. Når jeg på den anden side fra tid til anden har fået nok og lover mig selv, at med udgangen af dette år lukker du hele herligheden – så må jeg alligevel spørge mig selv, om prisen for at være så uafhængig, så tæt inde på nogle virkelige, levende problemer, overhovedet kan være for høj. Der er selvfølgelig en grænse et sted – hvor tingene bliver umulige, og den ligger måske ikke så langt væk. Men indtil nu har jeg kunnet overbevise mig selv om, at dette foretagende har så mange spændingsmomenter og udfordringer, at jeg må betragte det hele, det gode med det onde, som en måde at leve på, som en slags livsstil. Og nærmere kan man vel ikke forlange at komme tingenes væsen?

Brøndums forlags abonnement 1979

omfatter 12 originalgrafiske, signerede publikationer:

A

5 bøger kr. 250,-

1. PABLO NERUDA: »Ophold på jorden» bd. II
Spansk/dansk tekst. Farvegrafik af Mogens
Kalkjer. Udkommer 1. maj. NYHED.
Normalpris kr. 84,00.

2. HENRY MILLER: »Kølvann fra Marousis»
Farvegrafiske arbejder af Eijler Bille.
Udkommer 1. april.
Normalpris kr. 96,00.

3. THORKILD BJØRNVIK: »Morgenmarke»
Farvegrafiske arbejder af Bodil Kaalund.
Udkommer 1. maj.
Normalpris kr. 69,00.

4. VAGN LUNDBYE: »Langelandsk lodrejs»
Farvegrafiske arbejder af Per Kirkeby.
Udkommer 15. oktober. NYHED.
Normalpris kr. 64,00.

5. ERICA JONG/THOMAS SANCHEZ/KAY
BOYLE/HENRY MILLER: »Fire amerikanske
visioner»
Grafiske arbejder af Ole Sporing.
Udkommer 15. oktober. NYHED.
Normalpris kr. 78,00.

B

Original-plakat i 7 farver
for Brøndums forlag udført af
Per Kirkeby, kr. 50,-

Plakatens tekst, som informerer om forlagets 1979-
program, holdes adskilt fra billedfeltet. Dette kan
altså betragtes som et selvstændigt grafisk arbejde,
der signeres separat til forlagets abonnenter. Pla-
katen totalformat er 46 x 62 cm. Billedfeltet måler
34 x 42 cm.
Udkommer 1. april

C

6 grafiske blade kr. 300,-

Som abonnent får De bladene leveret samlet i en
smuk mappe. Hvert blad, som måler 37 x 45 cm,
er signeret — og papiret er hottopapir. Øverst i
mappens indlægges en introduktion om hver af de
seks kunstnere samt en kort redegørelse for den
tekniske fremgangsmåde ved trykningen.

De grafiske blade, hvoraf 4 bliver i farver — ud-
føres af:
Ulffe Christoffersen
Søren Kjærsgaard
Karin B. Lund
Jørgen Køner
Helle Thørborg
Anton Kustia Wijajaja (fra Bali)

Normalpris pr. grafisk blad kr. 80,00.
Udkommer samlet 1. september

D

Det store abonnement.
Samtlige 12 tilbud kr. 500,-

De indtegner Dem som abonnent
direkte hos Brøndums forlag,
Nansengade 41, 1366 Køben-
havn K, tlf. 01 - 14 60 36,
ligesom De kan indtegne Dem
hos Deres boghandler.

Brøndums forlags udgivelser 1966-80

1966

SOTIRIS PATATZIS

Anestos søger lykken

Oversat af Ole Wahl-Olsen. Stentryk af Leif Lage. 100 eks.

Signeret af forfatter og illustratør.

F. G. LORCA

Klagesang over tyrefægteren

Ignacio Sanchez Mejías

Oversat af Iljitsch Johannsen. Raderinger af Hans Jørgen Brøndum.

15 eks.

Udgivet samme år i en reproduktionsudgave af Forening for Boghaandværk.

1967

OLE SARVIG

I forstaden

Digte. Træsnit af Palle Nielsen. 400 eks. Signeret af Ole Sarvig og Palle Nielsen.

1968

ORTEGA Y GASSET

Synspunktet i kunsten

Et essay, fulgt af supplerende essays af Ole Sarvig, Erik Thommesen, Carl Th. Dreyer, Eugenio Barba, Ejler Bille, Palle Nielsen, Vagn Holmboe. Med et frontespice af Ejler Bille i to farver.

WILLIAM SHAKESPEARE

Troilus og Cressida

Oversat af Ole Sarvig. Stentryk af Svend Wiig Hansen. 250 eks. Signeret af Svend Wiig Hansen.

SVEND WIIG HANSEN.

Romerske fantasier

Tuschtegninger af Svend Wiig Hansen, med en indledning af Bent Irve.

1969

SAMUEL BECKETT

af TEKSTER FOR INTET

oversat af Uffe Harder. Raderinger af Hans Jørgen Brøndum.
20 eks.

1970

FRIEDRICH HÖLDERLIN

Brød og vin, og andre digte

På dansk ved Thorkild Bjørnvig. Træsnit af Søren Hjorth
Nielsen.

BOB DYLAN

Balladen om Frankie Læe og Judas Priest

Et digt. Dansk-engelsk tekst. På dansk ved Poul Borum.
Offset-litografier af Kurt Trampedach.

JAMES JOYCE

Katten og djævelen

En fortælling for børn, oversat af Ole Wahl-Olsen. Offset-
litografier i farve af Henrik Flagstad.

HENRY MILLER

Max

På dansk ved Jens Kruuse. Linoleumssnit af Mogens Kølkjær.

OLE SARVIG

Zoo-rim

Digte for børn om Zoologisk Have. Offset-litografier og
omslaget trykt som original-træsnit af Jens Peter Helge Han-
sen.

LEIF LAGE

Pages From a Madman's Diary

Offset-litografier af Leif Lage.

1971

INGEMAR LECKIUS

Trappemanden

Digte, på dansk ved Bent Irve. Offset-litografier i farve af
Wilhelm Freddie.

KOSTAS VARNALIS

Fortællingen om den hellige Pachomios

Oversat af Ole Wahl-Olsen. Offset-litografier af Jørgen C. Rasmussen.

BENT IRVE

Lazarus-notater

Offset-litografier af Robert Jacobsen til et digt af Bent Irve.

JEPPE JUEL JENSEN

50 offset-litografier

N. F. S. GRUNDTVIG

Velkommen igen, Guds engle små

Offset-litografier i farve af Henry Heerup.

1972

TAGE SKOU-HANSEN

Tolvtemanden

Offset-litografier af Anders Kirkegaard.

GÖRAN PALM

Hvorfor har nætterne ingen navne?

Digte, på dansk ved Bent Irve. Zinkografier af Sys Hindsbo.

WALT WHITMAN

Sangen om migselv

På dansk ved Frederik Schyberg. Offset-litografier af Svend Wiig Hansen.

JAN NIELSEN

Land i brug

En billedbog af Jan Nielsen. Offset-litografier

1973

FERNANDO ARRABAL

Brev til general Franco

Oversat af Inge Ribbjerg. Linoleumssnit i to farver af Mogens Kølkjær.

BENT JØRGENSEN

Gejrfuglen

Offset-litografier i farve af Jens Peter Helge Hansen.

LEIF PANDURO

Den store bandit

Farvetræsnit af Seppo Mattinen.

SAMUEL BECKETT

De fortabte

Oversat af Uffe Harder. Offset-litografier af Leif Lage.

1974

OLE SARVIG

Jantzens sommer

Offset-litografier i farve af Sys Hindsbo.

EFTER COLOMBUS

En bog om befolkning og miljø, red. af Jens Brøndum. Offset-litografier i farve af Henrik Flagstad.

VIRKELIGHEDEN OG BILLEDET

10 brasilianske digtere, på dansk ved Peter Poulsen. Offset-litografier i farve af Ole Sparring.

PATRICK WHITE

Kvinden der ikke måtte holde katte

Noveller, oversat af Mogens Boisen. Offset-litografier i farve af Dan Sterup-Hansen.

1975

KLAUS RIFBJERG

Den søndag

Digte. Offset-litografier af Søren Hansen.

JENS AUGUST SCHADE

Blå time

En antologi. Offset-litografier i farve af Jens August Schade.

THORKILD BJØRNVIG

Det religiøse menneskes ansigter

Omslag og en illustration af Lis Nogel. Offset-litografier.

JENS BIRKEMOSE

Cydymaith Diddan

En billedbog. Offset-litografier i farve af Jens Birkemose.

EJLER BILLE

Digte og vignetter

Tegninger af Ejler Bille.

FRA SEPPO MATTINENS SKITSEBØGER

Et udvalg af tegninger. Indledning af Bent Irve.

1976

SVEND WIIG HANSEN

Til en ven, bd. I + II

50 tuschtegninger.

HENRY MILLER

Et liv er nok!

Samtaler med Georges Belmont. Oversat af Peter Poulsen. 6 tuschtegninger af Henry Miller, udført specielt til Brøndums forlag.

INGER CHRISTENSEN

Det malede værelse

Tegninger af Svend Wiig Hansen.

DAN TURELL

Nytår i Rom

Et digt. Offset-litografier af Leif Lage.

WALT WHITMAN

Fremtidens historie/The History of the Future

Et digtudvalg. Dansk-engelsk tekst. På dansk ved Poul Borum. Omslag og to illustrationer udført som farvetræsnit af Frede Christoffersen.

F. G. LORCA

Cante Jondo 1921

Digte. Spansk-dansk tekst. På dansk ved Peer Sibast. Offset-litografier i farve af Bodil Kaalund.

1977

DEA TRIER MØRCH

En trekant

Linoleumssnit af Dea Trier Mørch.

HALLDOR LAXNESS

Fløjtespilleren

Noveller, oversat af Erik Sønderholm. Tegninger af Søren Hjorth Nielsen.

DORIS LESSING

Katte især

Oversat af Suzanne Brøgger. Offset-litografier af Henrik Flagstad.

GÖRAN PALM

Tidligt på jorden

Digte, oversat af Ivan Malinovski, Offset-litografier af Sys Hindsbo.

NICOLAS GUILLEN

Den store zoo/El gran Zoo

Digte. Spansk-dansk tekst. På dansk ved Peer Sibast. Offset-litografier i farve af Jens Peter Helge Hansen.

HENRY MILLER

Venner – for længe siden

Oversat af Jørgen Gustava Brandt. Linoleumssnit af Svend Wiig Hansen.

1978

HENRY MILLER

Min cykel – og andre venner

Oversat af Kurt Kreutzfeldt. Offset-litografier af Richard Winther.

BENT IRVE

Hud mod hud

Digte. Offset-litografier af Jørgen Rømer.

VITA ANDERSEN

Næste kærlighed

Digte. Offset-litografier af Jytte Rex.

PABLO NERUDA

Ophold på jorden/Residencia en la tierra, bd. I

Digte. Spansk-dansk tekst. På dansk ved Peer Sibast. Offset-litografier i farve af Mogens Kølkjær.

1979

PABLO NERUDA

Ophold på jorden/Residencia en la tierra, bd. II

Offset-litografier af Mogens Kølkjær.

INGER CHRISTENSEN

Brev i april

Et digt. Offset-litografier af Johanne Foss.

THORKILD BJØRNVIG

Morgenmørke

Digte. Offset-litografier i farve af Bodil Kaalund.

VAGN LUNDBYE

Langelandsk fodrejse

Offset-litografier af Per Kirkeby.

KAY BOYLE/THOMAS SANCHEZ/ERICA JONG/

HENRY MILLER

Fire amerikanske visioner

Linoleumssnit af Ole Sparring.

HENRY MILLER

Kolossen fra Maroussi

Oversat af Jørgen Rothenborg. Offset-litografier i farve af Ejler Bille.

ODYSSEUS ELYTIS

Solens magt

Digte, på dansk ved Ole Wahl-Olsen. Omslag og en illustration af Richard Winther. Offset-litografier.

1980

HENRY MILLER

Sex og menneske

Oversat af Henrik Larsen. Offset-litografier i farve af Wilhelm Freddie.

HENRY MILLER

Breve til Anaïs Nin

Oversat af Mogens Boisen. Indledning og noter ved Gunther Stuhlmann. Offset-litografier i farve af Susanne Mark.

KRISTEN BJØRNKJÆR

Krage søger måge

Digte. Offset-litografier af Annelise Kalbak.

ZBIGNIEW HERBERT

Hr. Cogito

Digte, på dansk ved Janina Katz. Offset-litografier af Dan Sterup-Hansen.

F. G. LORCA

Diván del Tamarit

Digte. Spansk-dansk tekst. På dansk ved Peer Sibast. Offset-litografier af Jytte Rex.

AGNETE THERKILDSEN

En søndag morgen, derhjemme i gården

En børnebog. Offset-litografier i farve af Agnete Therkildsen.

HENRIK NORDBRANDT

Forsvar for vinden under døren

Digte. Offset-litografier i farve af Ejler Bille.

OLE SARVIG

Året

En salme. Linoleumssnit i farve af Helle Thorborg. Et partitur af Per Nørgård. Dansk-engelsk tekst.

JETTE ANDERSEN

Neuroser og andre roser

Digte. Omslag og en illustration af Knud Hansen. Offset-litografier.

PER KIRKEBY

Tegninger

112 Offset-litografier.

LEIF LAGE

Transvisioner

90 Offset-litografier af Leif Lage.